

Transatlantik Serbest Ticaret Anlaşması Sürecinde AB – ABD ve Türkiye

Resul TELLİ

Çukurova Üniversitesi, Pozantı Meslek Yüksekokulu, Pozantı/Adana.

Email: rtelli@cu.edu.tr

ÖZET: Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasında oluşturulmuş Yüksek Seviyeli Çalışma Grubu “Nihai Rapor”unda iki ekonomi arasında ticari ve yatırım ilişkilerini ele alan kapsamlı bir anlaşmanın yapılması önerisiyle ‘ABD – AB Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO)’ çalışmalarına başlanmıştır. AB ve ABD’nin planladığı bu anlaşma Dünya gayri safi milli hâsılasının neredeyse yarısını ve küresel ticaret akışının da üçte birini teşkil etmektedir. AB ve ABD’nin bu anlaşmaya Türkiye’yi de dâhil etmesi halinde ülkemizde önemli ticari ve hukuki sonuçlar doğuracak nitelikte bir gelişme yaşanabilecektir. Aksi durumda ise yapılacak bu anlaşma ülkemiz dış ticaretini negatif etkileyebilecektir. Yapılan bu çalışma ile ABD – AB Serbest Ticaret Anlaşması ile Türkiye aleyhine oluşacak ticaret sapmasının Gümrük Birliği’nin işleyişini tehdit eder boyuta ulaşma riski ortaya konularak, alternatif stratejilerle oluşturulmak istenen Türkiye – ABD Transatlantik Serbest Ticaret Anlaşmasının önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Gümrük Birliği, Serbest Ticaret Anlaşması, AB, ABD, Türkiye

Jel Kodu: F01; F32

EU - USA and Turkey in the Process of Transatlantic Free Trade Agreement

ABSTRACT: Between the European Union and the United States of America (USA) is formed High-Level Working Group of "Final Report" of the two economies has begun addressing trade and investment relations to deal with the proposal of a comprehensive 'U.S. - EU Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). This agreement has planned of the EU and the U.S to nearly half of the world's gross national product, and constitutes one third of global trade flows. In this study will be presented the U.S. - EU Free Trade Agreement with Turkey trade distortion will occur against the risk of reaching a threat for the functioning of the Customs Union.

Keywords: Customs Union, Free Trade Agreement, EU, USA, Turkey

JEL Code: F01; F32

1. Giriş

Mikro düzeyde serbest ticaret anlaşmalarının tanımı; Serbest ticaret alanlarının oluşturulmasına yönelik olarak imzalanan bir ülkede faaliyet gösteren ulusal firmaların daha düşük maliyetle uluslar arası pazarlarda daha yüksek rekabet gücüne kavuşabilmesidir. Makro düzeyde ise bu tanımın dış ticarete mevcut olan tarife ve tarife dışı engellerin kademeli olarak ortadan kaldırılabilmesi ile doğru orantılı olduğu düşünülmektedir. Böylece ekonomik faaliyetlerde iş bölümü artarak, liyakat (uzmanlaşma) ön plana çıkmakta ve böylece devletler daha az kendine yeterli hale gelirken, devletlerin birbirlerine bağımlılıkları da artmaktadır. 1995 yılında kurulan ve GATT Sözleşmesi’nin bir sonucu olan Dünya Ticaret Örgütü dünya ticaretinin önündeki engelleri kaldırmak adına bir dizi tedbiri beraberinde getirmiştir. Dış ticaret engellerini ortadan kaldırmak için oluşturulan bu uygulamalardan birisi de Serbest Ticaret Anlaşmalarıdır (Gallagher, 2004: 10-12). Gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri için oldukça önemli fırsatlar sunan STA, 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı ile gelişmiş ülke olmayı hedefleyen Türkiye için de oldukça önemli bir olgu haline gelmiştir.

Bu araştırma, Türkiye ile ABD arasında planlanan Transatlantik Serbest Ticaret Anlaşması'nın Türkiye'nin ekonomisine, gelişen çok eksenli dış ticaret politikasına ve uluslar arası politik ilişkilerine ne gibi katkılar sağlayacağını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışma, ABD, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin mevcut Serbest Ticaret Anlaşması politikalarını ve uygulamalarını veri almakta olup, çalışmanın materyali bu verilerden oluşturulmuştur. Bu kapsamda AB ve ABD ile ilgili olarak STA uygulamasındaki dokümanlar kullanılmıştır. Çalışmada konuyla ilgili kaynak kitapların yanı sıra, AB Bakanlığı, Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Bankası'nın internet sitelerindeki bilgilerden yararlanılmıştır. Ayrıca, bilimsel araştırmaların ile gazete ve dergilerde çıkan makaleler gibi ikincil veriler kullanılarak tüm bu verilerin değerlendirilmesi ve sentezlenmesinde Serbest Ticaret Anlaşması odaklı izlenen ulusal ve uluslararası politikalar ve uygulamalardan doğan sonuçlardan da yararlanılmıştır. Araştırmada öncelikle Dünya'da, daha sonra da ABD, Türkiye ve AB' deki Serbest Ticaret Anlaşmaları incelenmiş ve bu politikaların Türkiye'nin STA stratejisindeki en sonki örneği olan Türkiye – ABD Transatlantik Ticaret Ve Yatırım Ortaklığı (TTYO)'nın etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Dünyada Serbest Ticaret Anlaşmalarının Gelişimi ve Türkiye

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) sisteminde Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) aynı zamanda Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (BTA) olarak da nitelendirilmektedir. Dünya Ticaret Örgütü, STA'yı iki ya da daha fazla ülke arasında ticareti etkileyen tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılarak, taraflar arasında bir serbest ticaret alanı oluşturulmasını sağlayan; ancak taraf ülkelerin üçüncü ülkeler ile ticaretlerinde mevcut ulusal düzenlemelerini sürdürmesine izin veren anlaşmalar olarak tanımlanmaktadır (Anonymus, 2013a). Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle uluslararası ekonomik ve ticari ilişkilerde ülkeler arasında yapılan STA' ların sayısı hızla artmaktadır (Pınar vd., 2013: 4). Genel olarak STA 'larda tam serbestleşme sanayi ürünlerinde öngörülmekle birlikte, tarım ürünlerinde de tercihli kotalar çerçevesinde taviz verilmektedir (Anonymus, 2010). Serbest Ticaret olgusunun tarih sahnesine çıkışı 1800'lü yıllarda ticari faaliyetleri daha çok kıtalar arası olan İngiltere ve Hollanda gibi Avrupa ülkelerinin karşılıklı yaptıkları ticaret anlaşmaları ve oluşturdukları serbest ticaret politikaları ile olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Avrupa'da 1860 yılından sonra gümrük sistemi belirginleşmeye başlamıştır. Fakat 1890'lardan itibaren Avrupa'da yaşanan gümrük savaşları ticaret anlaşmalarındaki tarifelere %20 dolaylarında artışla sonuçlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gümrük tarifelerinde önemli indirimler yapılmaya çalışılmışsa da 1929 Dünya Buhranı ticari engelleri ortadan kaldıracak önlemleri etkisiz bırakmıştır. Böylece devletler, sanayilerini korumak ve dış ödemeler dengesi sağlamak için gümrük tarifelerini yükseltme yoluna gitmişlerdir (Çiftçi, 2001: 42-43). 1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Ocak 1948'de yürürlüğe giren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), dış ticaretin serbestleşmesi hedefi çerçevesinde faaliyet göstermiştir. GATT' ın temel amacı ise uluslar arası ticaretin serbestleşmesinin önündeki engel olan tarife dışı engellerin kaldırılması, gümrük tarifelerinin düşürülmesi ile karşılaşılacak diğer bürokratik engellerin ve farklı muamelelerin ortadan kaldırılması şeklinde belirlenmiştir. Bunun dışında dünya ekonomisinde piyasa koşullarının etkin işleyişini sağlamak üzere "Uluslar arası Para Fonu" (IMF) ve "Dünya Bankası" (IBRD) kurulmuştur. Ayrıca, 1994 tarihinde kurulan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ile üye ülkelerin ticaret ve ekonomi alanındaki ilişkilerini geliştirmek, reel gelirden istikrarlı bir artış sağlamak, hayat standartlarını yükseltmek, sürdürülebilir kalkınma stratejisiyle dünya kaynaklarının daha uygun bir şekilde kullanımını sağlamak, mevcut kaynakları geliştirmek ve tam istihdamı sağlamak amaçlamıştır (Karaca, 2003: 1-86).

3. Türkiye'nin STA Düzenlemeleri

Türkiye dünyada yeni pazarlar bulmak ve ürün bazlı ihracatı çeşitlendirmek amacıyla 1980 yılından sonra iktisat politikasını ihracata dayalı büyüme stratejisi yönünde oluşturarak STA'ların önünü açmıştır. Böylece Türkiye, EFTA ülkeleri ile serbest ticaret anlaşmaları imzalanmasına yönelik ilk görüşmeler başlatılarak, 1 Nisan 1992 tarihinde ülkemiz ile EFTA ülkeleri arasında Serbest Ticaret Anlaşması yürürlüğe girmiştir (Övgü vd., 2013: 3). Fakat 1 Ocak 1996 itibarıyla Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'ni tesis eden Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı Kararı'nın 16. maddesine istinaden; Türkiye, ticaret politikasını Topluluğun Ticaret Politikasına uyumlu hale getirmek amacıyla,

Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde Topluluğun tercihli gümrük rejimine aşamalı olarak uyum sağlama yükümlülüğü altına girmiştir. Bugün AB'ye tam üye olmayıp ta GB'ye üye olan tek ülke Türkiye'dir. Bu durumun ülkemiz ekonomisi açısından da çeşitli avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Türkiye, GB üyeliği dolayısıyla, AB'nin Ortak Ticaret Politikasını üstlenme yükümlülüğü içerisinde. Buna göre ülkemiz, üçüncü ülkelere yönelik olarak AB'nin tercihli ticaret sistemini otomatikman kabul etmektedir. Bu kapsamda, Türkiye, sadece Avrupa Birliği'nin STA müzakereleri yürüttüğü ülkelerle STA imzalayabilmektedir. Gümrük Birliği'ne yapısal anlamda bakmak gerekirse; GB, taraflar arasındaki ticarete mevcut gümrük vergileri, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarıyla, her türlü eş etkili tedbirin kaldırıldığı ve ayrıca birlik dışında kalan üçüncü ülkelere yönelik olarak da, ortak gümrük tarifesinin uygulandığı bir ekonomik entegrasyon modeli olarak tanımlanmaktadır (IFO 2013). Bu durumda gümrük birliğinde malların, sermayenin ve işçilerin serbest dolaşımı esas yapıyı oluşturmaktadır. Bu çerçevede, birliğe üye olan taraflarca ortak ticaret politikaları ile ortak rekabet kurallarının geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. STA'da ise bu durum, taraflar arasındaki ticarete malların tercihli rejimden yararlanmaları menşe kurallarına göre işlemektedir. Ayrıca STA'da taraflar üçüncü ülkelere karşı kendi gümrük tarifelerini uygularken tarafların ortak ticaret politikaları ile ortak rekabet kuralları uygulama zorunluluğu da bulunmamaktadır. Bu çerçevede, STA'lar, komşu ve çevre ülkelerle dış ticaretimizin geliştirilmesi; ihracatçılarımızın dış pazarlarda, başta AB ülkelerinin müteşebbisleri olmak üzere rakipleri ile eşit şartlarda rekabet edebilmesinin temini; karşılıklı yatırımların artırılması ve müşterek teşebbüslerle ülkemizin uluslararası rekabet gücünün artırılması bakımından önem taşımaktadır. Bu kapsamda, ülkemizin AB tarafından imzalanmış STA'ların içeriğini aynen kabul etme yükümlülüğü bulunmamakta olup, gerçekleştirilen müzakerelerde sanayi ve ticaret politikası önceliklerimiz ile ülkemiz hassasiyetleri göz önüne alınmaktadır (Anonymus, 2013c). 1996 'da Türkiye, Gümrük Birliği Anlaşmasını imzaladıktan bir yıl sonra ilk olarak İsrail ile ve ardından Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya ve Estonya ile ayrı ayrı STA imzalanmıştır; Ancak bu ülkelerin daha sonra AB üyesi olmasıyla yapılan bu STA'lar, gümrük birliğine dönmüştür.

4. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmasında Yeni Hedefleri

2000'li yılların ilk çeyreğinden itibaren Türk firmaları, yapılan serbest ticaret anlaşmaları ile hammadde ve ara mal ithal ederek bunları işleyip ve son ürünü tekrar satarak Türk mallarının, AB malları karşısındaki rekabet gücünü artırmıştır. Böylece Türkiye'nin dış ticaretinde hedeflediği ihracat mallarında çeşitliliğin artırılarak uluslar arası piyasalarda yeni pazarlara girme sürecine ivme katılmıştır (Çiftçi, 2001: 121). Fakat Türkiye, bir taraftan AB adayı olması, diğer taraftan ticari faaliyetlerine şekil ve yön veren Gümrük Birliği'nin üyesi olması münasebeti ile 2007 yılından itibaren AB'nin üçüncü ülkelerle serbest ticaret anlaşmalarına ağırlık vermesiyle, bu anlaşmaların dışında kalmaktan kendini alıkoyamamaktadır. Bu nedenden dolayı ülkemizde, AB'nin aynı anlaşmaların Türkiye ile de yapılması için üçüncü ülkelere yeterince baskı yapmadığından şikâyet edilmekte ve Türk yetkililer ilgili tüm platformlarda bu sıkıntılarını gündeme getirmektedir. AB'nin daha evvel Hindistan, G. Kore ve Ukrayna ile yapmış olduğu STA müzakereleri sırasında da yine aynı sıkıntılar yaşanmıştır (Örnek, 2012). AB'ye tam üyeliği söz konusu olmadığı sürece Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden beklediği faydayı göremeyeceği aşikârdır. Çünkü 1996 yılından 2012 yılına kadar Türkiye'nin AB ülkeleriyle ticaretinde AB lehine verdiği toplam dış ticaret açığı 210,2 milyar dolar olmuştur (Mercan, 2013). Ayrıca ülkemizin Avrupa Birliği'ne ihracatı 2013 yılının ilk çeyreğinde, bir önceki yılın aynı dönemine oranla %2,4 oranında artış göstererek 15,3 milyar dolar; Avrupa Birliği'nden ithalatı ise %4,6 artarak 21,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, AB'nin ülkemizin toplam ticaret hacmi içerisindeki payı 36,8 milyar dolar ile %41,2 olmuştur (Anonymus, 2013d). Ayrıca Türkiye'nin AB'ye yönelik ihracatının zayıflığı ve AB üyesi ülkelerin Türk ürünlerine yönelik kısıtlamaları da Türkiye açısından Gümrük Birliği'ni sıkıntılı bir hale getirmiştir. Bunun karşısında AB'nin tüm dünyadaki serbest ticaret girişimleri Türkiye'nin Gümrük Birliği ile sıkışan dış ticaret manevra alanını biraz daha daraltmaktadır. Aslında Gümrük Birliği, "en çok kayırılan ülke" (MFN) kuralı çerçevesinde üyeler arasında birbirlerine karşı aynı ve düşük olan gümrük vergilerini uygulama ilkesini getirmiştir. Fakat GATT 'ın 24. maddesi ile mevcut olan bu kurala bir sapma

getirilmiş ve aralarında STA imzalayan ülkelerin birbirlerine karşı üçüncü ülkelere nazaran daha düşük gümrük vergileri uygulayabilmesine imkân tanımıştır (DTM, 1999: 10). Bu durum Türkiye'nin makro ekonomik istikrarı sağlayabilmesi için dış ticarete farklı stratejiler belirlenmesini kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu ise ya AB'yi Gümrük Birliği'ni STA yönünde revize etmesiyle ya da her ne kadar Gümrük Birliği'ne aykırı ise de Türkiye'nin yapacağı yeni STA alanlarına farklı boyutlar getirmesiyle aşılabilecektir. Öte yandan, Türkiye'de üçüncü ülkelerle STA oluşturulmasına yönelik çabalar yoğun bir şekilde sürdürülmektedir (Yılmaz, 2013: 17- 18). Türkiye'nin mevcut STA yapısı Tablo 1'de detaylıca gösterilmiştir.

Tablo 1: Türkiye'nin STA Stratejisi

Avrupa	Orta Doğu	Afrika	Asya	Latin Amerika	Kuzey Amerika
EFTA	İsrail	Tunus	Gürcistan	Şili	
Makedonya	Filistin	Fas	G. Kore		
Bosna Hersek	Suriye	Morityus			
Arnavutluk	Mısır				
Karadağ	Ürdün				
Sırbistan	Lübnan				
Kosova					
Moldova	Libya	Kamerun	Malezya	Kolombiya	
Ukrayna	KİK	Dem. Kongo C.		Ekvador	
Faroe Adaları		Gana		MERCOSUR	
		Sejšeller			
		Cezayir	Japonya	Peru	ABD
		Güney Afrika	Hindistan	Orta Amerika	Kanada
		AKP Ülkeleri	Endonezya		Meksika
			Vietnam		
			Tayland		

Kaynak: Anonymus, 2013c.

Tablo 1'de bölge ve kıta ayrımı ile görüldüğü gibi halihazırda 13 ülke/ülke grubu (Ukrayna, Kolombiya, Ekvator, Malezya, Moldova, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Gana, Kamerun, Sejšeller, Körfez İşbirliği Konseyi, Libya, MERCOSUR ve Faroe Adaları) ile STA müzakereleri devam etmekte olup, 12 ülke/ülke grubu (ABD, Kanada, Japonya, Hindistan, Endonezya, Vietnam, Peru, Orta Amerika Topluluğu, diğer Afrika Karayip Pasifik Ülkeleri, Cezayir, Meksika ve Güney Afrika Cumhuriyeti) nezdinde de STA müzakerelerine başlama girişiminde bulunulmuştur (Anonymus, 2013c). Tüm bu gelişmeler nezdinde ise son günlerde yaşanan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile AB arasında görüşülen 'AB - ABD Transatlantik Ticaret Ve Yatırım Ortaklığı (TTYO)' Türkiye'nin hızla Gümrük Birliği'nden Serbest Ticaret Anlaşması'na yöneliminin ana nedeni haline gelmiştir. Aksi takdirde Türkiye AB tarafından diğer devletlerle yapılacak STA' lar sonucunda buna mecburen uyararak söz konusu üçüncü ülke mallarına gümrük indirimi uygulamak zorunda kalmaktadır. O ülke ise Türkiye'den giden mallara gümrük uygulamasına devam etmektedir. Bu durum Türkiye'nin uzun vadeli stratejisi ile örtüşmediği ölçüde uyum güçleşmekte ve dış ticaretini dolaylı olarak bağımlı hale getirerek ülkeyi ticari anlamda sürekli taviz verecek uygulamalarla karşı karşıya bırakabilecektir. Bu durumun aşılabilmesi için Türkiye'nin AB ile diğer devletin yapmış olduğu STA gibi ayrı bir STA yapması gerekecektir. Bu durumun göstergesi olarak 2000-2012 döneminde, genel ihracat artış oranımız %446 iken STA imzaladığımız ülkelere ihracatımızın artış oranı %551 olarak gerçekleşmiş ve yine genel ithalat artış oranımız %340 olarak gerçekleşirken, STA ülkelerinden ithalatımızın artış oranı %280 olduğu verilebilir. Türkiye'nin AB'ye ihracatı 2012 yılında önceki yıla oranla %4,9 oranında azalarak 54.3 milyar dolar; AB'den ithalatı ise %4,2 azalarak 80,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. AB'nin Türkiye'nin toplam ticaret hacmi içerisindeki payı 134,4 milyar dolar ile %37,7 olmuştur. ABD'nin AB ile yapacağı STA neticesinde Türkiye durumun ileride serbest rekabeti ortadan kaldırarak haksız rekabeti getireceği öngörüsünde bulunarak iktisadi bir strateji hamlesi ile ABD - Türkiye arasında da ayrı bir STA oluşturulması için gerekli müzakereleri başlatmıştır (Mercan, 2013). Ayrıca ülkemiz, Gümrük Birliği yükümlülüğü gereğince AB'nin tercihli anlaşmalarına uyum sağlamak durumundadır. Ülkemiz, AB'nin tercihli rejimlerini üstlenme konusunda büyük gayret sarf

etmektedir. Bu süreç, Türkiye-AB Gümrük Birliği kapsamındaki yükümlülüğün yerine getirilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir. Ayrıca bu süreç, yüksek koruma oranları ile kendi pazarlarını koruyan ülkelere ülkemizin düşük seviyelerde olan Topluluk Ortak Gümrük Tarifesi uygulaması nedeniyle sağladığı tek yanlı avantajı, STA'lar kapsamında pazar açılımı suretiyle karşılıklı hale getirmek açısından da son derece önemlidir. (Yılmaz, 2013: 17- 18).

5. AB – ABD Serbest Ticaret Anlaşması Stratejisi

Avrupa Birliği her ne kadar Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde çok taraflı müzakereler yürüterek ticaretin serbestleştirilmesi taraftarı olsa da, Birlik politik ve ekonomik nedenlerle 1970'li yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkelerle bölgesel ticaret anlaşmaları yapmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkelerin günümüz ticaret koşullarının gerektirdiği yeni kuralları ortak bir motivasyon ile DTÖ bağlamında sağlamaları imkanı azaldığı ölçüde, özellikle 2008 finansal krizinin de etkisiyle ABD'nin öncülüğünde yeni inisiyatiflere yönelmeye başladığı görülmüştür. Böylelikle ABD ticaretin ve yatırımların önünü açmaya çalışmıştır. Diğer taraftan AB imzaladığı Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması ile 2000'li yılların başlarından itibaren 2010 yılına kadar Avrupa-Akdeniz Serbest Ticaret Alanı'nın kurulması amacıyla Avrupa'daki güvenlik alanını güneye doğru yayma gayreti içerisine girmiştir. Ayrıca Doha Turu'nun kısa bir süre sonra, çıkarları birbirinden farklı ülkeler arasında böylesine kapsamlı müzakerelerin kolay seyretmeyeceği anlaşılarak sonuçsuz kalmasıyla 2007 yılından itibaren hem AB hem de ABD, ikili serbest ticaret anlaşmalarına (STA) ağırlık vermek durumunda kalmıştır (Barroso, 2012: 3-4). Bunlardan ilki ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya ve G. Kore gibi ülkelerin içinde olduğu Trans-Pasifik Ortaklığı, diğeri ise ABD ve AB'nin aralarında başlattıkları Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı girişimleridir (Akman, 2013: 2). Bu amaçlar doğrultusunda AB Akdeniz bölgesinde Suriye hariç tüm Akdeniz ülkeleriyle yeni nesil Ortaklık Anlaşması imzalamıştır. Fakat yapılan bu anlaşmalar Dünya Ticaret Örgütü'nün hukuksal yapısıyla da uyumsuzluğu nedeniyle AB tarafından arka bahçe olarak görülen Akdeniz havzasındaki gelişmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik gelişimlerine artı bir değer katmamıştır (Eren, 2013: 30). AB ve G. Kore arasındaki STA 2011 yılında yürürlüğe girerken Ukrayna ile müzakereler tamamlandı. AB'nin uzun süre STA yapmaya yanaşmadığı Japonya ile dahi ön çalışmalar başlatıldı. Şu anda AB'nin ASEAN, Hindistan, Kanada, Körfez İşbirliği Ülkeleri, Güney Amerika ve Afrika ülkeleriyle STA veya ekonomik ortaklık girişimi bulunmaktadır. 28 Kasım 2011 tarihinde AB-ABD Zirvesinde ABD Başkanı Barack Obama, AB Komisyonu Başkanı Barroso ve AB Konsey Başkanı Van Rompuy başkanlığında yapılan toplantıda Transatlantik Ekonomi Konseyi (TEC) kurulması amacıyla AB "Büyüme ve İstihdam" başlıklı bir çalışma grubu kurulması kararlaştırılmıştır (AB Komisyonu Raporu, 2013). Bu süreç AB Konseyi'nin 14 Haziran 2013 tarihinde Avrupa Komisyonu'na AB – ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı müzakerelerine başlama yetkisini vermesiyle bu günkü halini almıştır (Örnek, 2012). İlk tur müzakerelerin 2013 Temmuz ayında Washington'da yapılması öngörülmüştür. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar neticesinde AB ile ABD arasında kurulacak bir ticaret bloğunun aradaki mevcut farklılıklara düzenleme getirerek hem siyasi hem de iktisadi anlamda AB ve ABD'ye pozitif katkılar yapacağını ortaya koymuştur. Günümüzde ABD'de ciddi anlamda baş gösteren istihdam sorunu bu anlaşma ile giderilirken AB'nin uzun zamandır yakalayamadığı ekonomik büyümeye yılda yarım puanlık artışla pozitif etki yapacağı ortaya konan ampirik araştırmalarla belirlenmiştir (Anonymus, 2013e). Bu gün ABD'nin, AB ile yapmayı planladığı Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı'nın, ABD ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkileri daha da geliştirmesi, güçlendirmesi bekleniyor (Schott & C. Cimino, 2013). Piyasa ekonomisi, demokrasi, laiklik, ifade özgürlüğü, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü gibi temel ilkelere bağlı olan bu ülkelerin ekonomik işbirliğini yeni bir boyuta taşıyarak başarılarını pekiştirmesi hedefleniyor. TÜSİAD Görüş Dergisi'ne göre AB ile ABD arasında yapılacak STA ile Avrupa Birliği ekonomisine yılda 119 milyar Euro; ABD ekonomisine de yılda 95 milyar Euro girdi sağlanabilecek. Ayrıca ihracatta ise Avrupa Birliği'nde yüzde 6, ABD'de yüzde 8 artış olması bekleniyor. Böylece yapılan hesaplamalarla her iki ekonominin % 0,5 ile % 1,0 oranında büyüme sağlayacağı ortaya konulmuştur (Yılmaz, 2013: 2). Avrupa Komisyonu tarafından yürütülen çalışmalar olası bir AB – ABD STA durumunda 2018 yılına kadar tarife dışı engellerin yaklaşık yarısının kaldırılması ile muhtemel gelişmeler Tablo 2' de hesaplanmıştır.

Tablo 2: AB-ABD Serbest Ticaret Anlaşmasının Tahmini Makroekonomik Etkileri (TDE'lerin Azaltılması Ve Düzenlemelerde Yakınlaşma Sağlanması Durumunda)

	İddialı senaryo (Tam serbestleşme) Uzun vade	Mütevazı senaryo (Kısmi serbestleşme) Uzun vade
Reel gelir (milyar Avro) ABD / AB	40,8 / 121,5	18,3 / 53,6
Reel gelirden artış (%) ABD / AB	0,28 / 0,72	0,13 / 0,32
İhracatta artış (%) ABD / AB	6,06 / 2,07	2,68 / 0,91
Reel ücret artışı (vasıfsız işgücü) (%) ABD / AB	0,35 / 0,82	0,16 / 0,36
Reel ücret artışı (vasıflı işgücü) (%) ABD / AB	0,38 / 0,78	0,17 / 0,34

Kaynak: Akman, 2013: 9.

Tabloya göre uzun vadede iddialı ve mütevazı olarak yapılan iki ayrı senaryoda 2018 yılına kadar ABD için yıllık reel gelir katkısı 40,8 milyar Avro, AB için ise 121,5 milyar Avro iddialı rakamken, mütevazı senaryoda ise ABD için reel gelir 18,3 milyar Avro, AB için ise 53,6 milyar Avro olarak öngörülmektedir. Böylece reel gelir yılda ABD için sırasıyla %0,3 – 0,1, AB için ise % 0,7 – 0,3 dolaylarında ekonomiye yansımaya olacaktır. Ayrıca her iki ülke açısından ihracatta da yaşanacak gelişmeler ABD için % 6 - % 2 aralığında iken AB'de % 2 dolaylarında olacağı tahmin edilmektedir. Vasıflı ve vasıfsız işgücünün reel ücretlerinde yaşanacak artış oranları tam ve kısmi serbestleşme rakamlarına göre ABD – AB için sırasıyla % 0,3 – 0, 1 ila % 0,7 – 0,3 arasında artış göstermektedir.

Ayrıca İktisadi Kalkınma Vakfı, AB ve ABD arasındaki Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO) müzakereleri seminerinde AB ve ABD arasında STA yapıldığı takdirde, ABD ekonomisinin kazancı yılda 95 milyar €, AB ekonomisinin kazancı ise 119 milyar € olacağı öngörülmektedir. Aynı seminerde de Türkiye'nin dışlanması halinde yaratacağı asimetri etki ile kaybı, CES ifo'ya göre (-%2,5) oranında refah kaybı olarak hesaplanıyor. Bu oran Hindistan için (-%1,67), Brezilya için (-%2,11), Rusya için (-%2,13), Çin için (-%0,39). Buna karşı AB genelinde refah etkisi (+%0,5) olması bekleniyor (Anonymus, 2013b).

6. Türkiye – ABD Transatlantik Serbest Ticaret Anlaşması Stratejisi

Dünyanın en güçlü ekonomisi olan ABD Serbest Ticaret Anlaşması konusunda dünyada en fazla adım atan ülkelerin başında gelmektedir. ABD özellikle 2000 yılından bu yana ikili, bölgesel ve küresel düzeyde pazarların açılması ve ticaretin kolaylaştırılması yolunda aktif ve yoğun bir şekilde çalışmaktadır. Bunun için bir yandan DTÖ çerçevesinde müzakereler yürütürken, diğer yandan başta batı yarımküresindekiler olmak üzere bölgesel ve ikili serbest ticaret anlaşmaları yapılması yönünde yoğun çaba sarf etmektedir (Aydın,2013). ABD'nin günümüze kadar taraf olduğu veya oluşturmaya çalıştığı Bölgesel Serbest Ticaret Anlaşmalarını özetle şöyle sıralayabiliriz; Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA-North American Free Trade Agreement), Orta Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (CAFTA-Central America Free Trade Agreement), Amerikalılar Serbest Ticaret Alanı (FTAA-Free Trade Area of the Americas), Andean Ülkeleri ile STA imzalanması, ASEAN (Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği) ile ticaretin serbestleştirilmesi, APEC çerçevesinde serbest ticaret alanı oluşturulması ve Orta Doğu Serbest Ticaret Alanı Girişimi (MEFTA-Middle East Free Trade Area Initiative).

Türkiye'nin, Avrupa Birliği (AB) ile arasındaki Gümrük Birliği ilişkisi uyarınca, AB'nin Ortak Ticaret Politikasını üstlenme yükümlülüğü bulunmakta olup, üçüncü ülkelere yönelik olarak AB'nin tercihli ticaret sistemi üstlenilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye, AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları akdettiği ülkelerle karşılıklı yarar esasına dayalı benzer anlaşmalar akdetmektedir. Başka bir ifadeyle Türkiye, sadece Avrupa Birliği'nin STA müzakereleri yürüttüğü ülkelerle STA imzalayabilmektedir. Bundan dolayı günümüzde ülkemizle ABD arasında bir STA bulunmamaktadır (Serbest Ticaret Anlaşmaları, 2013). Ancak Türkiye'nin hâlihazırda ABD ile ticari ilişkileri DTÖ kuralları ile ikili anlaşmalar çerçevesinde sürmektedir. ABD küreselleşme süreciyle birlikte serbest piyasa ekonomisi ve serbest ticaret stratejisiyle dünya ile en çok ticaret yapan ülkedir. Bu yönüyle son zamanlarda adından sıkça söz ettiren ABD – Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması Stratejisi, ABD Başkanı Barack Obama'nın, ikinci kez başkan seçilmesinin ardından 13 Şubat 2013 tarihinde iki büyük bloku (AB – ABD) birleştirme kararı alınması tüm dünyanın ve özellikle de Türkiye'nin

gündemine hızla oturmuştur. Bir veya iki yıl içerisinde tamamlanması beklenen AB – ABD STA görüşmelerinin anlaşmayla tamamlanmasının Türkiye açısından çok yararlı olmayacağı düşüncesi, Türkiye’yi yeni iktisadi tedbirler alma doğrultusunda harekete geçirmiştir. Çünkü söz konusu anlaşma yapıldığı takdirde ABD malları Türkiye’ye gümrüksüz şekilde girebilecek fakat Türk malları ABD’de gümrüğe tabii tutulacaktır. Böylesi bir durum ticaret saptırıcı etkiye neden olmakla kalmayarak, Türk şirketlerinin dış ticarete rekabet edebilirliklerine de ciddi zarar verebilecektir.

Söz konusu STA'nın gerçekleşmesinde diğer bir önemli konu olarak karşımıza Doğrudan Yabancı Sermaye (FDI) çıkmaktadır. Bilindiği gibi, AB-ABD bloğu Türkiye’ye gelen FDI’nin %76’sını, Türkiye dış ticaretinin %46’sını oluşturmaktadır. Bu yönüyle TTYO, sadece teknik bir anlaşma olarak görülmemektedir. Zira, bu anlaşma, aynı zamanda küresel aktörlerin ve değerlerin yeniden şekilleneceği uluslararası ticaretteki yeni jeoekonomik ve jeopolitik stratejinin önemli bir parçası olarak görülmektedir (Anonymus, 2013b). Bu nedenle TTYO stratejisi 2013 yılının Şubat ayından itibaren ülkemiz tarafından çeşitli platformlarda dile getirilerek, AB ile ABD arasında yapılacak bir ticaret anlaşması akabinde buna karşın Türkiye’nin de benzer bir anlaşmayla ticari haklarının korunması gerektiği belirtilmiştir. Böylece 16 Mayıs 2013 tarihinde Türkiye Hükümetinin ABD gezisi sürecinde Başkan Barack Obama ile yapılan müzakerelerde AB – ABD Serbest Ticaret Anlaşması’nın Türkiye ekonomisine etkisi detaylıca ele alınmış ve ABD ile Türkiye arasında ayrı bir serbest ticaret bloku oluşturulacağı gündeme gelmiştir (Anonymus, 2013e). Nitekim “ABD-Türkiye Forumu” kapsamında 3 Eylül 2013’te Washington’da kamuoyuna tanıtılan ve ABD’nin en saygın düşünce kuruluşlarından Brookings Enstitüsü’nün, TÜSİAD ile yürüttüğü işbirliği çerçevesinde, ABD ile AB arasında müzakere edilen Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması’na (TTYO) Türkiye’nin de dâhil edilmesi gerektiğini savunan kapsamlı bir rapor yayımlandı. “Türkiye ve TTYO: ABD ile Türkiye Arasında Model Ortaklığı Güçlendirmek” isimli rapora göre; Türkiye’nin bu ortaklığa dahil edilmesinin Ankara ile Washington arasındaki ilişkiyi zenginleştireceği ve Türkiye’nin transatlantik ittifaktaki yerini pekiştireceği vurgulanıyor. Ayrıca bu rapor Türkiye’nin yapacağı TTYO ile ekonomik, siyasi ve stratejik avantajlarını öne çıkararak, bunun pratikte nasıl gerçekleştirilebileceği konusunda politika önerilerinde bulunmaktadır (Kirişçi, 2013).

7. Türkiye’nin ABD Transatlantik Serbest Ticaret Anlaşması Stratejisinin Türk Dış Ticaretine Olası Etkileri

ABD yönetimi tarafından iç reformları teşvik ve küresel ekonomiye bütünleştirme gibi siyasi amaçlar doğrultusunda 2001 yılından itibaren ABD Kongresi’nin ‘hızlı yöntem’ (fast track) özel yetkisi ile son dönemde çok sayıda STA sonuçlandırılmış veya müzakeresine başlanmıştır. ABD yönetimi, 11 Eylül’ü takip eden dönemde Orta Doğu ülkelerine yönelik olarak 2002 yılı sonunda Orta Doğu Ortaklık Girişimi (MEPI) adı altında siyasi, ekonomik ve eğitim reformu ile kadının durumu konularını kapsayan 4 boyutlu bir program başlatmıştır. Bu müzakerelerden birisi de en son vuku bulan ve temmuz ayı içerisinde müzakerelerine başlanması planlanan AB’nin ABD ile yapacağı Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı’dır (TTYO). İlk STA’sını 1985 yılında İsrail ile imzalayan Amerika’nın STA imzaladığı ülke sayısı günümüzde 16’ya yükselmiştir. Ancak, ülke gruplarıyla yaptığı STA’lar ile ticarete ayrıcalık tanıdığı ülkelerin sayısı 100’ü aşmaktadır. AB ile ABD arasında meydana gelecek bu gelişmelerin Türkiye’nin de kuracağı bir ticaret anlaşmasıyla lehimize dönüşeceği bugün Türkiye tarafında her fırsatta açıkça dile getirilmektedir. Türkiye’nin ABD ile Transatlantik Ticaret ortaklığı düşüncesine yol açan etkenlerin başında da demokrasi, laiklik, ifade özgürlüğü, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, piyasa ekonomisi ve dış ticarete rekabet edebilirliğimizin devamlılığını sağlamak geldiği söylenebilir. Ülkemiz ABD ile yapılacak bu anlaşma sayesinde gümrük vergilerinin sıfırlanması, tarife dışı engellerin kaldırılması ve mevzuatlarda uyumun sağlanmasıyla piyasalara erişimin kolaylaştırılmasını hedeflemektedir. Tablo 3’de 2002-2012 Türkiye-ABD ticaret ilişkileri verilmektedir. Buna göre 2002 yılında Türkiye’nin ABD’ye ihracatı 3.356 milyon dolar iken aynı yılki ithalat oranı ise 3.099 milyon dolar ile hemen hemen dengede seyir etmiştir. Bu durum 2006 yılının sonlarına kadar devam etmiştir. Ancak 2007 yılında 4.170 milyon dolarlık ihracat miktarına karşın ithalat oranı 2 katına çıkarak 8.166 milyon dolar olmuştur. Günümüze kadar devam eden bu süreçte 2012 itibarıyla ülkemizin ABD ile yaptığı toplam ticaret 19,73 milyar dolarla oldukça düşük seviyelerde seyir etmektedir. Türkiye’nin tüm ihracatta ABD payı % 4 iken

ABD'nin Türkiye payı ise % 0,81'dir. Ayrıca Türkiye'nin ABD'nin toplam dış alımındaki payı ise % 0,27 oranındadır. Bu rakamlar ABD ile Türkiye arasında dış ticarete sınırlı bir yol izlendiğini göstermektedir. 2011 yılında Türkiye ABD'nin ithalat yaptığı ülkeler listesinde 45. Sırada yer almıştır. Bu nedenlerden dolayı 2012 yılı itibarıyla ülkemiz satılan her 1 dolarlık ürüne karşı 3 dolarlık ürün ithal etmek zorunda kalmıştır (Akman, 2013: 13).

Türkiye ABD ile mevcut dış ticaret dengesini sağlayabilmesi için yüksek ticaret hacmine sahip bir ekonomi olan AB ile ABD arasında yapılacak olan ticaret anlaşmasıyla ortaya çıkacak yeni ticaret dengesini iyi analiz edebilmelidir. Aksi takdirde ABD ürünleri Gümrük Birliği'nin etkisiyle Türkiye'ye gümrüksüz girme şansını yakalarken, Türkiye'nin ihraç malları ABD'nin gümrük kotalarına ve tarifelerine takılacaktır. Böylece AB ürünleri ile Türk ürünleri ABD pazarında eşit olmayan şartlarda rekabet etmeye çalışacaktır. Sonuçta Tablo 3'de gösterilen durum dış ticarete haksız rekabet ile Türkiye'nin daha da aleyhinde devam ederek katlanılmaz bir hal alabilecektir. Son günlerde Türkiye ile ABD arasında STA oluşturulması amacıyla bir Yüksek Seviyeli Çalışma Komitesi (YSÇK) kurulması konusunda iki ülke arasında mutabakata varılmıştır. Bu durumda Türkiye'nin ABD ile yapacağı olası bir STA sürecinde ön plana çıkabilecek muhtemel konular arasında kamu alımları, yatırımların korunması, hizmet ticareti, fikri mülkiyet hakları, devlet yardımları ile tarım, ilaç sanayi, tekstil ve hazır giyim ürünleri ticareti sayılabilir. Bunlar içerisinde Türkiye'nin ABD'ye ihracatında önemli bir paya sahip olan tekstil ve hazır giyim ürünlerinde ABD'nin uyguladığı gümrük tarifeleri oldukça yüksektir (Akman, 2013: 15).

Tablo 3: Yıllar İtibarıyla Türkiye-ABD Dış Ticareti (Milyon \$)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	3.135	3.911	7.046	-776
2001	3.126	3.261	6.387	-135
2002	3.356	3.099	6.455	257
2003	3.752	3.496	7.248	256
2004	4.860	4.745	9.605	115
2005	4.911	5.376	10.287	-465
2006	5.061	6.261	11.322	-1.200
2007	4.171	8.166	12.337	-3.995
2008	4.300	11.976	16.276	-7.676
2009	3.223	8.576	11.799	-5.353
2010	3.763	12.319	16.082	-8.556
2011	4.584	16.034	20.618	-11.450
2012	5.604	14.131	19.735	-8.527
2013	5.640	12.596	18.232	-6.960
2014	6.341	12.727	19.068	-6.386
2015	6.397	11.127	17.524	-4.730
2015 (Ocak-Nisan)	2.093,9	3.931,0	6.024,9	-1.837,1
2016 (Ocak-Nisan)	2.073,6	3.530,9	5.604,5	-1.457,3

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı.

Ayrıca Serbest Ticaret anlaşmalarından dış ticarete beklenen olası sonuçları da şöyle sıralayabiliriz: İhracatın önündeki tarife/tarife dışı engellerin kaldırılarak sürdürülebilir bir ihracat artışının sağlanması, ihracatın ülke / madde bazında çeşitlendirilmesi ve Batı Avrupa pazarlarına bağımlılığın azaltılması, üçüncü ülke pazarlarına girişte AB ve tercihli giriş imkânlarına sahip diğer ülkeler ile eşit rekabet şartlarının temini, ikili ve çapraz menşe kümülasyon'unun işletilmesi suretiyle rekabet gücünün ve taraflar arasındaki karşılıklı ticaret hacminin artırılması.

8. Sonuç

Bugün 28 üye ülke ile aday ülke Türkiye'den oluşan "Avrupa Gümrük Alanı" dâhilinde gelişen ve değişen dünya ticaret olgusuyla şekillenen serbest ticaret anlaşmalarının, Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye'nin saf dışı kalması, günümüzde AB - ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO) kapsamında Türkiye'yi uluslar arası düzeyde haksız rekabet ortamına sürüklemektedir. Serbest Ticaret Anlaşmaları ile ilgili bu sorunun giderilmesi için en yapılacak en

doğru işin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olmasıdır denilebilir. AB Türkiye arasındaki yerine getirilemeyen ortaklık ilişkisinin günümüzde söz konusu AB – ABD STA' sını kapsamında daha da derinleşeceği düşünülürse, bu anlaşmasının boyutları, başarı ile tamamlandığı varsayımı ile düşünülürse, bu zincirin kayıp halkası olmak Türkiye'ye çok maliyetli olacaktır ve mevcut asimetri giderek artacaktır. Öte yandan da AB ile STA imzalayan ve henüz Türkiye ile bir STA imzalamamış olan diğer ülkelerin AB içinde serbest dolaşıma soktukları malların yarattığı haksız rekabet konusu hala son derece önemlidir. Bu nedenle Türkiye, AB ile hâlihazırda yürüttüğü adaylık sürecine ilaveten ivedilikle ABD ile serbest ticaret bloğu oluşturmalı ve dış ticaret dengelerini sağlamayı hedeflemelidir. AB'nin ABD ile yapacağı STA' da Türkiye'nin mağdur duruma düşmemesi için biran önce hem AB hem de Türkiye tarafından ciddi önlemler alınmalıdır. Söz konusu önlemleri şöyle sıralayabiliriz: AB'nin bundan sonra yapacağı STA'larda ikili anlaşmanın yanında çok taraflı anlaşma da yapma kararı alması Türkiye'nin de onay ve karar mercii haline gelmesini sağlayacaktır. Bir diğer husus ise AB yapacağı STA için muhatabı ülke ile Türkiye'nin de mecburen ortaklık kuracağı kuralını getirmesi ve sürece Türkiye'yi eş zamanlı olarak dâhil etmesidir. Aksi halde AB'nin Transatlantik Ticaret Bloğu ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı adı altında ve Barselona Deklarasyonunda belirlenen ilkeler çerçevesinde yeni bir bölgesel ekonomik entegrasyonu kurma çabaları ve Gümrük Birliği süreci Türkiye'nin dış ticarete manevra alanını bir hayli kısıtlayarak dünya ile rekabet edebilirliğimizi tamamen ortadan kaldıracaktır. Ülkemizin mevcut ve potansiyel ticari ortaklarıyla STA'ları akdetmesi uluslararası alanda ekonomik ve ticari gücümüzü artırmasına katkıda bulunması bakımından oldukça gerekli ve olumlu bir durumdur. Türkiye'nin bu nedenlerden ABD ile ayrı bir STA kurmak için geçtiğimiz günlerde oluşturulan Yüksek Seviyeli Çalışma Komitesi (YSÇK) ile stratejik anlamda çalışmalarına başlaması bir adım olarak görülse de Türkiye'nin bu süreçte AB tarafından çok yönlü olarak desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu düşünce çerçevesinde ABD ile olası bir STA Türkiye'nin orta ve uzun vadede dış ticaretindeki engelleri kaldırıcı bir rol üstlenerek, hem ekonomik hem de politik ilişkilere yeni boyutlar getirebilecektir. Bununla birlikte özellikle yeni gelişen sektörlerde standartlar, yatırımlar ve diğer mevzuatlara ilişkin kural ve prensiplerin belirlendiği bir oluşumun dışında kalmanın veya bu oluşuma dâhil olmanın Türkiye'ye etkilerinin iyi tartışılması gerekiyor. Dolayısıyla Türkiye'nin, AB ile ABD arasında yapılacak olan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO) Anlaşması'nın Türk ekonomisini ne yönde etkileyeceğine ilişkin daha kapsamlı etki analizleri yürüterek ABD ile farklı bir STA stratejisini hızla hayata geçirecek yeni yollar aranması gerekmektedir.

Kaynaklar

- AB Komisyonu Raporu. (2013). Erişim: 03.05.2014, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-94_en.htm.
- Akman, S.(2013), AB - ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve Türkiye, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. s.2-9
- Anonymus, (2013a), 30 Soruda AT-Gümrük Birliği, Gümrük Müsteşarlığı, <http://www.gumruk.gov.tr/trTR/abdisiliskiler/Sayfalar/GumrukBirligi.aspx>, (Erişim: 04.07.2013).
- Anonymus.(2010), Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) Kılavuzu, İstanbul İhracatçılar Birliği Genel Sekreterliği, http://www.iib.org.tr/files/downloads/mevzuat/sta_kilavuz.pdf, (Erişim: 14.11.2013).
- Anonymus.(2013b), AB ve ABD Arasındaki Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) Müzakereleri Semineri, İKV, http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/yavuz_canevi-ab-abd_ttyo.pdf, (Erişim: 16.10.2013).
- Anonymus.(2013c), Serbest Ticaret Anlaşmaları, T.C. Ekonomi Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr/sta/index.cfm?sayfa=C8EA4FF5AEB00B3385BC0FF2BE5D3A46>, (Erişim: 18.10.2013).
- Anonymus.(2013d), Türkiye AB ilişkileri Son Durum, T.C. Ekonomi Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr/avrupabirligi/index.cfm>, (Erişim:10.07.2013)
- Anonymus.(2013e), Yeni Ticaret Düzeninde Türkiye, Santral İstanbul, Küresel Sorunlar Platformu, <http://pgchallenges.org/wp-content/uploads/2013/05/Yeni-Ticari-Duzende-Tukiye.pdf>, (Erişim: 19.08.2014).

- Atalay, I.(2011), Türkiye'nin Dış Ticaretinde Serbest Ticaret Anlaşmaları Hakkında Bilgi ve Değerlendirme Notu, TOBB.
- Aydın, Ali, K.(2013), Amerika Birleşik Devletleri'nin Dış Ticaret Politikasında Serbest Ticaret Anlaşmalarının Yeri, [Dışişleri Bakanlığı Yayınları](#), [Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi](#), sayı: XVI.
- Barroso, J. M. (2012). "A EU-US Partnership For Growth And Jobs", 12/305, pp: 2-4, Brussels: AECA.
- Çiftçi, Ö.(2001), Serbest Ticaret Anlaşmaları ve Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.121.
- DTM. (1999), Pan Avrupa Menşe Kümülyasyon Sistemi Başvuru Kitabı, Ankara, s.10.
- Eren, M. (2013), Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları'nın Dış Ticaretine Etkileri Ve Sorunlar, Maliye Finans Yazıları, Sayı: 98, s. 44.
- Gallagher, K, P. (2004). "Free Trade and the Environment". Stanford: Stanford University Press. http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/index_en.htm. Erişim: 10.05.2015.
- Ifo (2013). Dimensions and Effects of a Transatlantic free Trade Agreement Between The EU and US, Munich: Ifo Institute.
- Karaca, N.(2003), Gatt'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne, [Maliye Dergisi](#), Sayı: 144, 84-99.
- Kirişçi, K.(2013), Turkey and the Transatlantic Trade and Investment Partnership Boosting the Model Partnership with the United States, [Turkey Project Policy Paper Series](#), No: 2/2.
- Mercan, S. (2013), Yeniden Gümrük Birliği Meselesi, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Avrupa Birliği Araştırmaları Merkezi, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/avrupa-birligi-arastirmalari-merkezi/2013/04/08/6938/yenideni>, (Erişim: 20.04.2015).
- Örnek, D. (2012), Batinin Yeni İşbirliği, TÜSİAD, Transatlantik Ekonomi Konseyi, Fikir Üreten Fabrika'dan (Arşiv), <http://www.tusiad.org/rss/?l=1&i=2>, (Erişim: 20.04.2015).
- Övgü, P; Boran Ş; Sevilmiş, G.(2013), Küreselleşme Sürecinde Yükselen Aktör: Serbest Ticaret Anlaşmaları Ve Türkiye, AR&GE Bülten, İzmir Ticaret Odası.
- Pınar, Ö; Boran, Ş; Sevilmiş, G. (2013), Küreselleşme Sürecinde Yükselen Aktör: Serbest Ticaret Anlaşmaları ve Türkiye, İzmir Ticaret Odası, AR – GE Bülteni, s.4.
- Schott, J. & Cimino, C. (2013). 'Crafting a Transatlantic Trade and Investment Partnership: What Can Be Done?'. *PIIE Policy Brief*, Washington DC.
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı (2016). *Türkiye ile Ticaret*. Erişim: 10.06.2016, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/ABD/html>.
- Uzay, N., Tıraş, H.(2009), Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkileri: Kayseri Serbest Bölgesi İçin Bir Uygulama, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. www.ustr.gov/about-us/press-office/fact-sheets/2011/november/united-states-trans-pacific-partnership. Erişim: 18.06.2015. www.worldbank.org/.
- Yılmaz, M.(2013), Türkiye Transatlantik Ekonomik Ortaklıkta Yer Almalı, TÜSİAD Görüş Dergisi, Sayı: 78, s.2.
- Yılmaz, N.(2013), Serbest Ticaret Anlaşmaları, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ekonomik ve Teknik İlişkiler Daire Başkanlığı, STA Sunumu,5.pdf, www.tarim.gov.tr/ABDGM/Documents/ETİ/STA%20sunumu.pdf,(Erişim: 10.07.2014).